

ЧАСТИНА ПЕРША

НЕ ПОРОЗУМІЮТЬСЯ

(Із життя істериків)

I

Доскався я свого святонька,
Виряджала в світ мене матінка...
— Нехай, сину мій, ми працюємо,
Нехай цілий вік ми горюємо —
Та не всі ж, як ми, в землі риуються:
Може, є такі, що і миуються.
Як знайдеш таких, милив синочку,
Простели себс, як рядниночку.
Чоло з похилу не поморщиться,
Спина з похилу не покорчитися,
Спина з похилу не покривиться,
Зате ступить пан і подивиться.
Зате ступить пан на покірного
І прийме тебе, як добірного.
І з панами ти привітаєшся,
З полем батьківським розпрощаєшся...

Перечитавши ці вірші, студент Андрій Іванович Лаговський осміхнувся, бо щось згадав. Він стояв коло столу, перегортав свої листи, записи і всякі інші шпаргали, та й усе, що непотрібне, він одкидав набік, себто щоб знищити. Співомовку Руданського, що оце він узяв до рук, він давнодавно колись переписав був сам, власною рукою, вже тому

год вісім, ще тоді як був гімназистом та здобув од своєї матері один курйозний лист. Того листа він тоді пришив був до віршів і переховував обидва документи вкупі.

Перегорнувши сторінку далі, Лаговський побачив і того самого материного листа. Мати була неписьменна — посланіє до сина зложив їй якийсь писака під її диктант. Як прочитав Лаговський ту писульку, він знов осміхнувся, та вже якось криво й кисло. От що стояло там:

«Г. Громопіль Київськ. губ. 186/86.

Дорогий Андрійку!

Посилаю тобі три карбованці. Не трать їх марно, бо мені гроші не легко приходяться. За твою харч і за твою кватирю заплачено вже згори, так на що б ти мав втрачатися іще? Ці три карбованці — то вже тобі самому, на дрібні розходи. Тильки ж коли що купуватимеш, то купуй так, щоб ніхто не бачив: чужі люди збоку дивитимуться — будуть думати, що ти дуже багатий; то й стипендії ти не дістанеш. Найбільше прошу: тютюну не купуй, бо як довідається начальство, що ти заживаш, то сключать тебе з гімназії. Шануйся, мій сину, слухайся старших. Не заводися з товаришами та й не приятелей з ними, бо пуття од них не навчишся. А найбільше — годи вчителям. Будь до них привітний, ласкавий, покірний; директора дуже поважай, не сперечайся з ним; як де зустрінеш, то низенько вклонися. Спина, як поклонишся, не зламається, а отже ж усі вчителі тебе полюблятимуть. Ласкаве телятко дві матки ссе.

Цілу і благословляю. Твоя мати

А. Лаговська».

Все це було писано поганою російською мовою, з безліччю помилок, а вкінці додано: «А по ея покорнейшой прозвѣ писал отставной унтер-офицер Л. Стєценко и вам од се-бя кланяется».

— Нешчаслива дикарка! — сумно сказав собі студент. — Три годи я вже її не бачив. Чи обмінилася вона хоч трохи? А от після завтра побачуся з нею та побалакаю... Ну, а з листом що робити? Подерти чи далі ховати? Ат! Сховаю на незабудь.

Це кажучи, він поклав листа і вірш до шкатулки, а там далі поглядів на годинник. Було якраз вісім.

«Час іти каву пити... — подумав собі він, ширісінько-таки радіючи, бо цілісіньку ніч не міг заснути, і в голові йому тепер гуло. — Може, як кави вип'ю, то голова посвіжішає. Пан і пані вже, мабуть, повставали та вже, десь певне, сидять у їdalyni... А цікаво б знати, чи здобули вони телеграму од моого вченника?»

Діло діялось у Куршині, на селі, 17-го серпня. Лаговський жив тут на кондіції, в поміщиків Бобрових: він був став на літо за репетитора їхньому єдинородному синові П'єрові, що в маї не склав екзамена і мусив переекзаменовуватися в серпні. Два тому дні, на пречистої, П'єр поїхав у Київ, бо передержку визначили йому на 16-те серпня, а його вчитель іще зостався на пару днів у Бобрових. Були на те причини; одна — тая, що не встиг позбирати своє манаття, адже останніми днями йому й години просвітньої не було через П'єра; а друге — він мав чекати, доки приспіє од П'єра телеграфічна звістка з Києва про результат його передержки.

Зйшовши із своєї світлички на низ, у їdalynu, Андрій побачив там саму-но панію, величну *grande dame*¹. Він поздоровкався з нею. Вона гордовито простягла йому рученьку та й закусила губу.

— Павло Гаврилович... уже... пішов по господарству, — дуже повільно й тихесенько, ніби вмираючи, проказала пані Боброва і єхидкувато дивлялася в бліде, виснажене обличчя Лаговського (він був таки дуже хоробливий). — Павло Гаврилович давно вже напивсь кави, — тягла пані далі вже ораторсько-декламаторсько-навчальним тоном, — бо в нього немає такої звички, щоб спати до півдня.

«Скажена ти баба, от що! — зовсім не сердито думав студент, п'ючи тим часом каву і дивлячись у склянку. — Чи ж не ти сама, мегеро, наказала мені, щоб я приходив до їdalyni точнісінько об осьмій годині, не раніш!» — намов-

¹ Знатна дама (франц.). — Ред. (Тут і далі в посторінкових виносках пояснення А. Ю. Кримського даються без застережень. Пояснення від редакції позначаються приміткою «Ред.»)

ляв він себе та без усякої таки зlosti, навіть гумористично трохи.

М-те Боброва спершу мовчки, згорда дивилася, як Андрій съорбає свою каву, потім узяла зі столу телеграму та якийсь заліплений конверт.

— Од П'єра єсть телеграма, — сказала вона зловіщим голосом, — він її був послав ще вчора, а «нарочний» привіз допіру сьогодні... От прочитайте лишень.

Лаговський розгорнув телеграму, де стояло: «Обеих перекзаменовок не віддержано. П'єр». Прочитавши бумагу, репетитор мовчки вернув її Бобровій.

— Яка була наша умова, ви, сподіваюсь, пам'ятаєте: здасть П'єр екзамена — сто вам карбованця, а не здасть — тільки сорок. Ось тут маєте всі сорок карбованця, — сказала пані, простягаючи конверт.

Студент уявив та й мовчки кивнув головою; не розліплючи конверта і навіть не поглянувши, що воно таке, він застромив його до бокової кишені та й пив каву далі. З його обличчя не видко було, що він почуває тепер у своєму серці. Пані така байдужість не сподобалася.

— Як правду казать, то й ці гроші йдуть задурно, — додала вона, — бо коли з заняттів ваших ніякого пуття не було, так чи варто платити?

Лаговський, не відповідаючи, допив останній ковток кави та й утер губи. Потім поволі, спокійненько він назад видобув з кишені конвертик і поклав його на столі.

— Як не варто, то й не варто, — зовсім апатично одказав він; далі підвівся і пішов з їдалні. М-те Боброва заметулась, бо такого скандалу не сподівалася.

— Андрій Іванович! Андрію Івановичу! Верніться! — загукала вона. — Ви мене не зрозуміли, я зовсім не те хотіла сказати... Ось верніться-но, я вам геть усе поясню.

Але парубок уже не слухав її і пішов до себе нагору. Груди йому дуже важко движіли, бо він здавна хорував на ядуху. Тяжко, переривчато одсапуючи, він усадовився на кріслі, одкинув голову назад та все одсапував.

— Сьогодні ж таки пойду звідси неодмінно! — поклав собі він. — Ну, от, значиться, працював ціле літо коло того дур-